

De Oud-Hollandse Waterlinie weer boven water

Draagvlakonderzoek naar markering middels functionele kunst

provincie **HOLLAND**
ZUID

BLAUWZAAM

Inhoudsopgave

1. Introductie Bewustzijn/Verzamelen
2. Ontwikkeling ideeën
3. Onderzoek (markeringselementen,
4. Inpassing
5. Inrichtingsplan
6. Knelpunten en kansen
7. Conclusie en advies
8. Bijlagen
9. Links

Bewustzijn/verzamelen

Bewoners van gemeenten in Zuid-Holland (en Utrecht) weten het vaak niet. Ze wonen in een gebied dat vroeger onder water werd gezet ten tijde van oorlog. Hele polders werden 'geïnundeerd', onder water gezet door dijken door te steken. Kniehoog water voorkwam dat buitenlandse legers het gebied in konden lopen of varen.

Dat feit is ook slecht zichtbaar. Ik woon zelf op de Hoge Molen van Nieuw-Lekkerland. Tot mijn verbazing werd destijds ook de polder Lekkerland onder water gezet als militair wapen. Ik woon in de Oud Hollandse Waterlinie.

Waterschappen en andere overheden zoeken naar mogelijkheden om het veranderende klimaat (meer en heviger regenval, langere periodes van droogte) te beheersen. Klimaatadaptatie. Buffering en berging van regenwater om zo in tijden van gebrek aan regen het land toch voldoende vochtig te houden. Een combinatie van beiden ligt voor de hand. Met als extra winst kansen voor verbetering van de biodiversiteit.

Kunnen bepaalde stukken land, in samenwerking met boeren en waterschappen, gebruikt worden als boezem, als tijdelijke berging? Kunnen die plas dras gebieden een toevoeging zijn aan al bestaande natuur? Kan dit een kans zijn om het veenweidegebied nieuw elan te geven? Kunnen we deze gebieden bovendien met extra middelen markeren? Blauwe paaltjes die hen verbinden, blauwe hekken die de gebieden ontsluiten.

Deze triple win zou bovendien een uitgelezen kans zijn om bewoners bewust te maken van deze bijzondere periode uit hun geschiedenis. Bewoners zullen daardoor hun eigen dorp of streek in een ander, ongedacht, licht gaan zien. Als het voor de bewoners een extra dimensie is, dan zal dat voor bezoekers ook zo zijn.

Het gebied van de Oud Hollandse Waterlinie zal gemarkeerd worden met diverse landschapselementen zoals de Blauwe Hekken, Schanskorven, Blauwe Bloemenvelden (een deel van het jaar), Blauwe Verhalenbankjes, Waterspeelplaatsen. Dat zal het gebied behalve verbinden ook zichtbaar maken. Wandel- en fietspaden zijn gemarkeerd door palen, die tot boven kniehoogte blauwgeverfd zijn, als gaven ze het peil aan.

Verspreid in het gebied zullen polders of stukken daarvan gebruikt worden als berging, maar dan met de notie dat dit het peil had kunnen zijn van de Oud-Hollandse Waterlinie. Het peil in de polder Nieuw-Lekkerland is -2.10 NAP. Ten tijde van inundatie had dat dus -1.30 geweest. Dat verschil in peil leidt tot een verandering van de omstandigheden voor aanwezige flora en fauna, waarbij een verbetering van de biodiversiteit tot de mogelijkheden behoort. Als beeld noem ik het boezemgebied in Kinderdijk, of de Zouweboezem. De Donkse Laagten zijn daarbij een goed beeld van hoe de polder er uitziet als het peil weer gezakt is.

Vanzelfsprekend zijn sommige onderdelen van de markering op kortere termijn uitvoerbaar zijn dan die bergingsgebieden. Gesprekken en afstemming met landeigenaren en waterschappen zullen een aanzet kunnen vormen, maar nog niet direct leiden tot waterberging uiteraard.

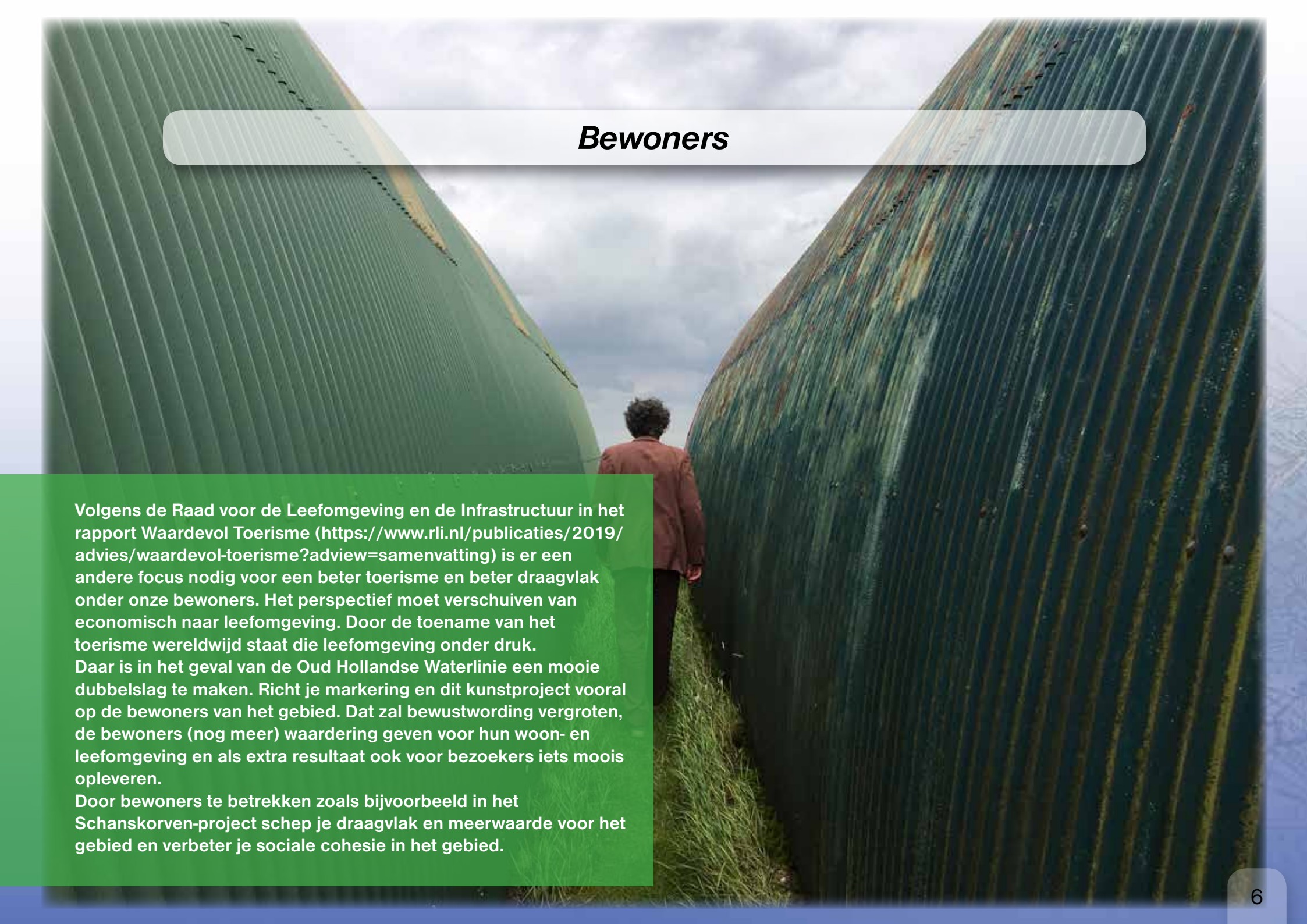
Fase 1 Ontwikkelen

Ik heb de afgelopen maanden gesprekken gevoerd met verschillende organisaties. Daar heb ik me voornamelijk gericht op mijn eigen regio, vanwege mijn eigen netwerk maar ook vanwege de overzichtelijkheid. Ik heb gesprekken gevoerd met Waterschap Rivierenland en Zuidhollands Landschap. Met de gemeente Molenlanden en Gorinchem. Met boeren middels Het Collectief/Den Haneker en met ideeëndragers van Erfgoedhuis en Polderprof. Ik heb ook gesproken met een landschapsarchitect en met erfgoeddeskundigen. Bij alle partijen proef ik enthousiasme voor de benoemde markeringselementen. Daarbij wordt opgemerkt dat ze uitgaan van maatwerk en het uitgangspunt om de verschillende ideeën te gebruiken een goede kans vinden voor maatwerk. Een precieze plaatsaanduiding zal gevonden moeten worden in nadere gesprekken met stakeholders.

Het zal van belang zijn om de functionele kunstuitingen te verbinden door het beeldmerk en een consistente uitstraling. Het is ook van groot belang dit liniebreed uit te rollen. In meerdere gesprekken hoorde ik de behoefte om dit project vooral een feestje van de Oud Hollandse Waterlinie als geheel te laten zijn.

De benoemde ideeën, maar ook eventuele nieuwe ideeën, geven de mogelijkheid om op verschillende schalen te opereren. Een paal die enerzijds een wandelroute markeert en zelf een markering toont van de hoogte van het water bij inundatie is makkelijker te realiseren dan een verhalenbankje. Een verhalenbankje is eerder geplaatst dan een (deel van) een polder die onder water wordt gezet.

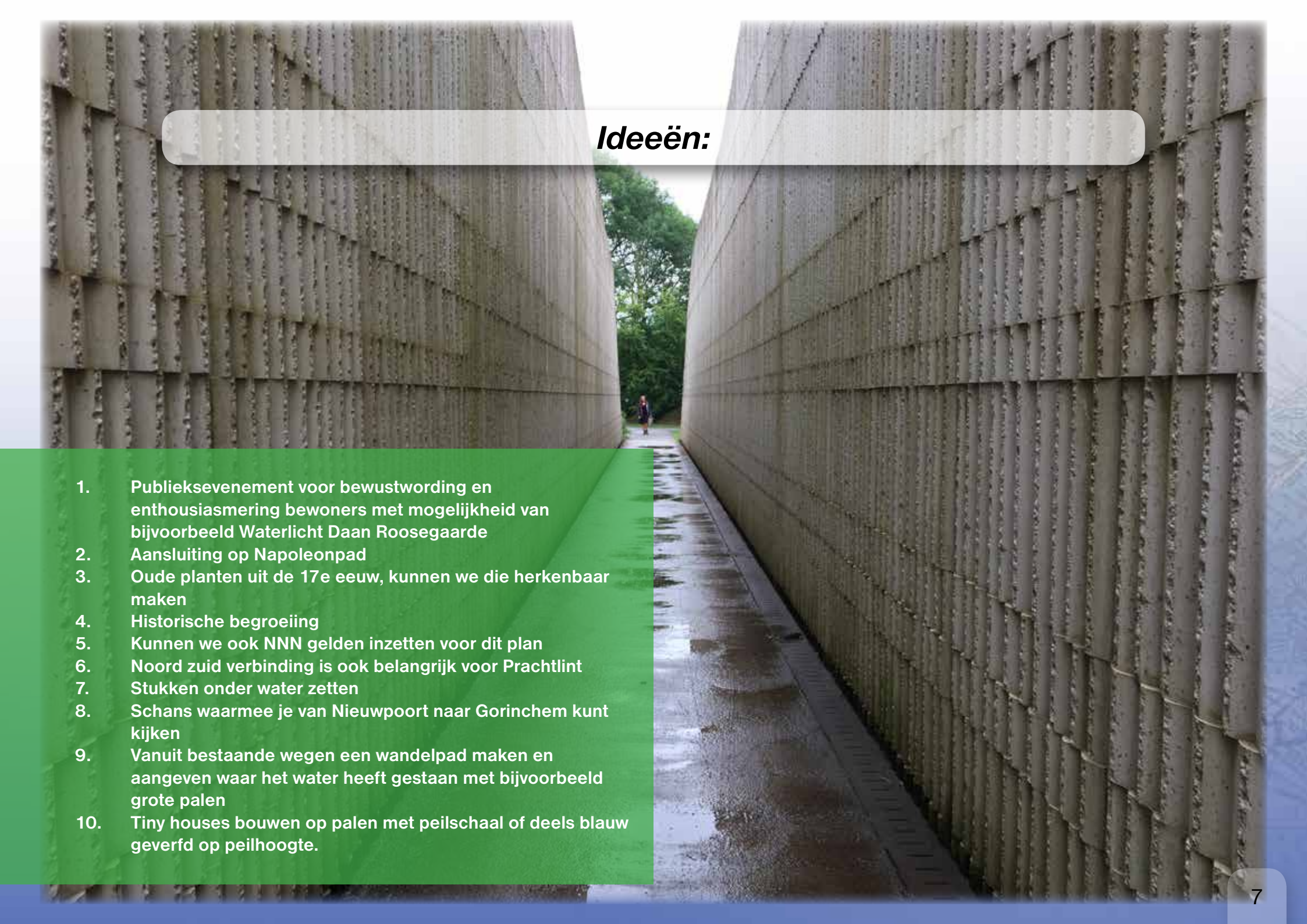
Deze aanpak biedt een organisch perspectief. Waar mogelijk begin je met de blauwe paaltjes of de blauwe hekken. Op termijn zal het je, gezien de reacties van bijvoorbeeld het Waterschap Rivierenland, delen van polders kunnen gebruiken als waterberging in het kader van klimaatadaptatie, waarbij je mooi een relatie kunt leggen met de inundatie-technieken van de Oud Hollandse Waterlinie.

The background image shows a person from behind, standing on a narrow path between two massive, curved concrete structures. The structures are painted a vibrant green and show signs of weathering and rust. The person is wearing a brown jacket and dark pants. The sky above is overcast with grey clouds.

Bewoners

Volgens de Raad voor de Leefomgeving en de Infrastructuur in het rapport Waardevol Toerisme (<https://www.rli.nl/publicaties/2019/advies/waardevol-toerisme?advies=samenvatting>) is er een andere focus nodig voor een beter toerisme en beter draagvlak onder onze bewoners. Het perspectief moet verschuiven van economisch naar leefomgeving. Door de toename van het toerisme wereldwijd staat die leefomgeving onder druk. Daar is in het geval van de Oud Hollandse Waterlinie een mooie dubbelslag te maken. Richt je markering en dit kunstproject vooral op de bewoners van het gebied. Dat zal bewustwording vergroten, de bewoners (nog meer) waardering geven voor hun woon- en leefomgeving en als extra resultaat ook voor bezoekers iets moois opleveren.

Door bewoners te betrekken zoals bijvoorbeeld in het Schanskorven-project schep je draagvlak en meerwaarde voor het gebied en verbeter je sociale cohesie in het gebied.

Ideeën:

1. Publieksevenement voor bewustwording en enthousiasmering bewoners met mogelijkheid van bijvoorbeeld Waterlicht Daan Roosegaarde
2. Aansluiting op Napoleonpad
3. Oude planten uit de 17e eeuw, kunnen we die herkenbaar maken
4. Historische begroeiing
5. Kunnen we ook NNN gelden inzetten voor dit plan
6. Noord zuid verbinding is ook belangrijk voor Prachtlint
7. Stukken onder water zetten
8. Schans waarmee je van Nieuwpoort naar Gorinchem kunt kijken
9. Vanuit bestaande wegen een wandelpad maken en aangeven waar het water heeft gestaan met bijvoorbeeld grote palen
10. Tiny houses bouwen op palen met peilschaal of deels blauw geverfd op peilhoogte.

Fase 2 Onderzoek

Markeringselementen

1. **Blauwe Hekken.**

Erfgoedhuis ZH (Marc Laman), 2019.

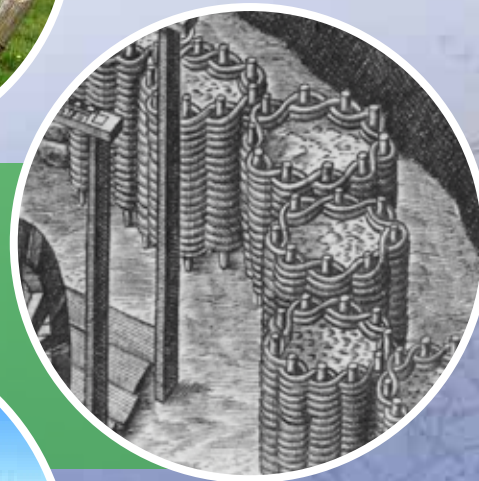
350 Blauwe Hekken als markering van de OHW. Verspreid door het gebied, in samenwerking met agrariërs een serie hekken waardoor het gebied gemarkeerd kan worden als zijnde OHW (blauw).

2. **Schanskorven .**

Polderprof (Klaas Hemke), 2015.

Schanskorven, gevlochten matten werden als verdedigingsmateriaal gebruikt in de Franse tijd (OHW). Kunnen door burgers gemaakt worden als markering van de OHW.

3. **blauwe bloemen.**

Velden van **blauwe bloemen** als markering van de OHW. Plan van oorspronkelijke bedenker van dit kunstproject.

Markeringselementen

4. Verhalenbankjes.

Bankjes in het gebied met daarop audioverhalen of qr-code op te vragen verhalen via de telefoon. Wandelaars of fietsers kunnen plaatsnemen op de bankjes en zo een stuk historie van de OHW opsnuiven.

5. Waterspeelplaatsen.

Wil door het gebied heen kinderen kunnen laten spelen met water. Soort speeltuin met veel water.

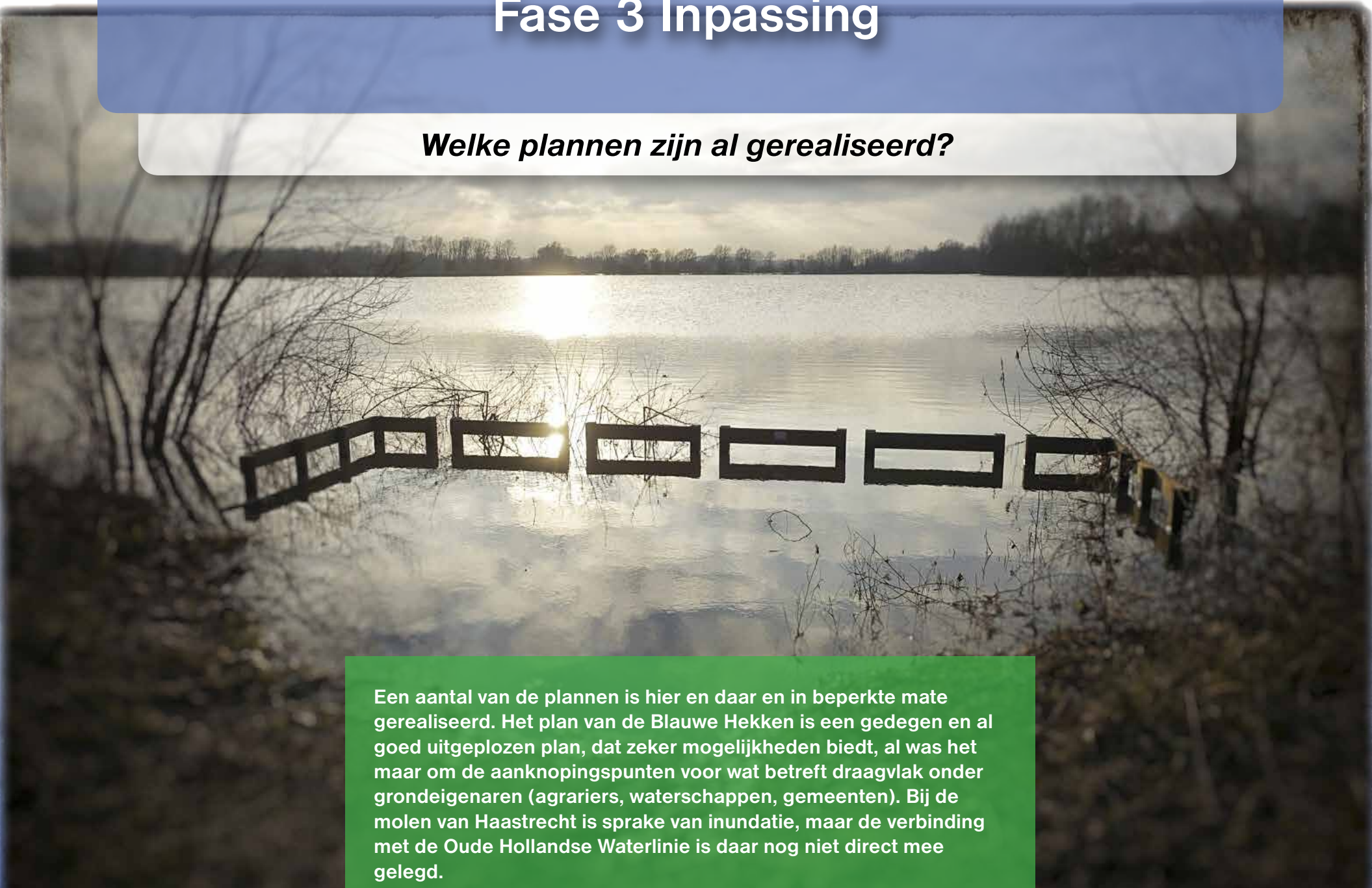
6. Inundatie/klimaatadaptatie.

Zet stukken land in het gebied (een deel van het jaar) onder water of verhoog het peil tot plasdras. Biedt kansen voor biodiversiteit, voor compensatie voor waterschappen, voor klimaatadaptatie (opvang regenbuien en buffervorming voor droogte). Bovendien een goede kans op verhogen natuurwaarden en biodiversiteit door vorming natte natuur en extensief beheer.

Fase 3 Inpassing

Welke plannen zijn al gerealiseerd?

Een aantal van de plannen is hier en daar en in beperkte mate gerealiseerd. Het plan van de Blauwe Hekken is een gedegen en al goed uitgeplozen plan, dat zeker mogelijkheden biedt, al was het maar om de aanknopingspunten voor wat betreft draagvlak onder grondeigenaren (agrariers, waterschappen, gemeenten). Bij de molen van Haastrecht is sprake van inundatie, maar de verbinding met de Oude Hollandse Waterlinie is daar nog niet direct mee gelegd.

***Wat past het beste bij integrale benadering erfgoed,
water en natuur?***

Ik zie de Inundatie/Klimaatadaptatie als beste plan, zeker in combinatie met wandel/fietsroutes en mogelijkheden voor bewonersparticipatie. Een hele grote bonus zou zijn om de beste onderdelen uit alle plannen te combineren. Door die aanpak creëer je je eigen flexibiliteit en kun je bovendien de door de gesprekspartners aangegeven wens tot maatwerk bedienen.

Wat past het beste bij de verhaallijn OHW?

Een combinatie van alle plannen (in meer of minder mate) is mogelijk. De OHW was gebaseerd op inundatie (het onder water zetten van delen van ons land, met als doel de vijand tot staan te brengen). Mijn advies zou zeker zijn om de uitvoering en planmakerij te richten op de bewoners van het gebied. Heel veel mensen zullen zich niet realiseren dat ze in de OHW wonen. Ik wist het ook niet. Door je te richten op de bewoners zul je draagvlak kunnen creëren die gemist zal worden bij een focus op bezoekers en toeristenstromen. Mijn uitgangspunt zou zijn om de leefomgeving van de bewoners zo te verfraaien dat het gebied er meer wortels door krijgt, mensen zich zullen realiseren hoe bijzonder het is dat dit gebied vroeger onder water werd gezet om de vijand buiten te houden.

Als de bewoners het naar hun zin hebben met de plannen, zullen bezoekers (wandelaars, fietsers, anderszins bezoekers) het automatisch ook als verrijkend ervaren.

Wat draagt het beste aan bij recreatieve verbondenheid?

Een continuïteit in uitvoering, een goed oog voor herkenbare elementen en de juiste ligging van de projecten. In combinatie met recreatieve routes en plannen.

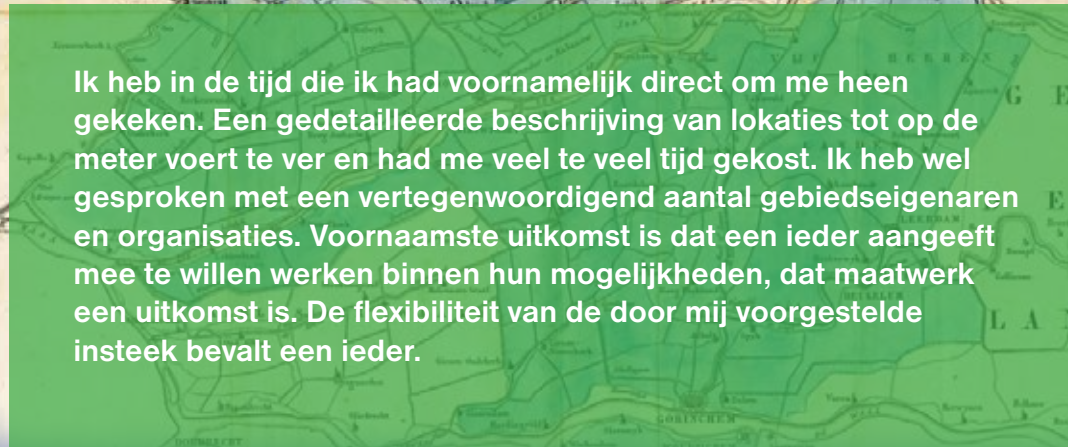
The background image is a landscape photograph showing a flooded field. In the foreground, there is a wooden walkway or bridge structure crossing a body of water. To the right, there is a metal structure, possibly a gate or part of a water management system. In the middle ground, there is a large, flat, green field. In the background, there is a line of trees and a small house with a gabled roof. The sky is blue with some clouds.

Zijn er kansen voor win/win met klimaatadaptatie en biodiversiteit?

Sterker nog. Mijn advies is te mikken op een integrale aanpak van dit verbeeldingsproject. Door de integrale aanpak wordt het erfgoed een katalysator en krijgt je mensen in beweging. In geval van focus op het Inundatie/Klimaatadaptatie is er zelfs een triple win mogelijkheid. Inundatie als markering levert buffering- en compensatiekansen, maar bovendien een vergroting van natuurwaarden en biodiversiteit.

[illegible]

Lokaties:

Ik heb in de tijd die ik had voornamelijk direct om me heen gekeken. Een gedetailleerde beschrijving van lokaties tot op de meter voert te ver en had me veel te veel tijd gekost. Ik heb wel gesproken met een vertegenwoordigend aantal gebiedseigenaren en organisaties. Voornaamste uitkomst is dat een ieder aangeeft mee te willen werken binnen hun mogelijkheden, dat maatwerk een uitkomst is. De flexibiliteit van de door mij voorgestelde insteek bevalt een ieder.

De markeringselementen worden in het hele gebied geplaatst, waarbij met name gefocust wordt op de wandel- en fietspaden:

1. Waterliniepad Noord (Muider-Woerden)
2. Waterliniepad Zuid (Woerden-Gorinchem/Woudrichem)
3. Floris V pad (gedeelte in OHW)
4. Napoleon pad (gedeelte in en aansluitend op OHW)
5. Tiendwegen

Bij het **Waterschap Rivierenland** werden de volgende vijf punten als directe mogelijkheid aangeduid voor wat betreft inundatie of plas dras met markering Oud Hollandse Waterlinie op een of andere wijze;

1. gemaal Blokland of bij Ottolandse Vliet/Vuilendam
2. opgave bij Ameide Sluis
3. opgave bij Lexmond
4. Lekkerlandse Polder
5. Lage Boezem Lekkerland
6. Goudriaan/Oud Alblas, langzaam verkeersroute verbetering.

De **gemeente Molenlanden** noemt als optie

1. de Waterlinieroute tussen Nieuwpoort en Gorinchem. Met name de verhalenbankjes.
2. In en rond Nieuwpoort/Schoonhoven liggen zeker ook mogelijkheden, met name het wandelpad tussen Schoonhovense Veer en Nieuwpoort.

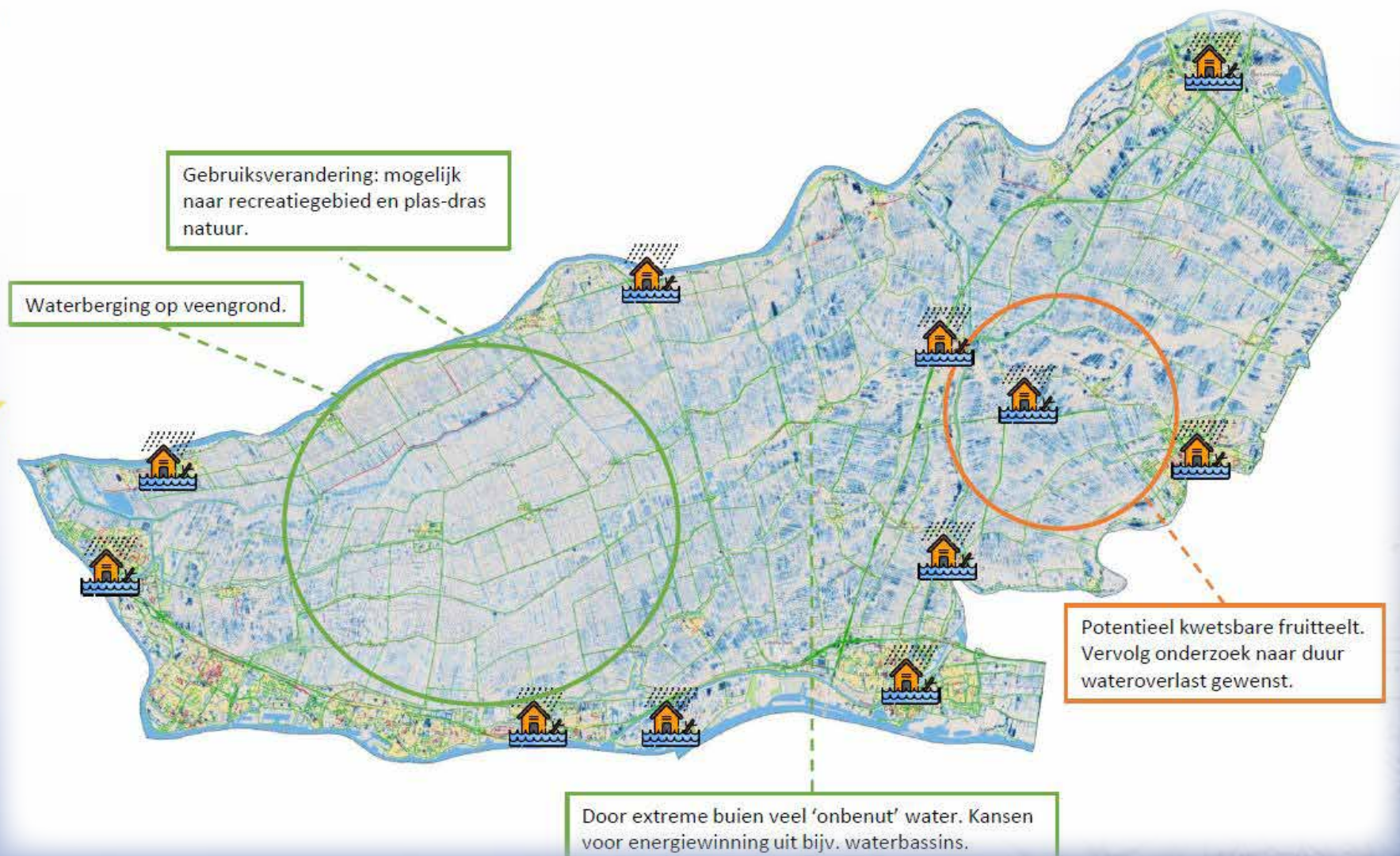
Het **Zuidhollands Landschap** wil met name maatwerk dat haar eigen bedrijfsvoering (onderhoud) niet in de weg zit. Is zeker te spreken over het inundatieplan. Ziet daarvan als voorbeelden bij:

1. Koeneschans
2. De boezem van Haastrecht

En mogelijkheden bij

1. Ameide Sluis

Voor het overige is er in principe bereidheid tot medewerking, maar afstemming tot maatwerk is vereist.

Marcel Benschop van **Agrarisch Collectief/Den Haneker** ziet zeker mogelijkheden om kleinschalig bij haar leden markeringselementen aan te brengen. Bij bestaande plasdras gebieden moet het mogelijk zijn om die te 'verbinden' aan de OudHollandse Waterlinie.

Bij de gemeente **Gorinchem** moet er gekeken worden hoe de markeringselementen passen in het stedelijk stedenbouwkundig en kunstbeleid. Er zijn in de stad nog voldoende elementen terug te vinden die aan kunnen sluiten bij deze markering. Ontwikkelingen in de toekomst, zoals bijvoorbeeld de dijkversterking Gorinchem Tiel is een kans die zich aanbiedt, evenals het Ravelijn aan de oostzijde van de stad. Het exercitieterrein bij korenmolen de Hoop is een plek die zich zeker leent voor markeringselementen, waarbij vooral gedacht kan worden aan de schanskorven in combinatie met de blauwe paaltjes.

A photograph of a dirt path cutting through a field of tall green grass. The path is light brown and appears to be a well-trodden route. The grass is dense and green, with some small white flowers visible. The path leads from the bottom center towards the top center of the frame.

Knelpunten:

- Onderhoud van gebied
- Onderhoud van kunstelementen
- Eigenaarschap kunstelementen (wie doet het onderhoud, wie is er aan te spreken op de staat van de geplaatste markeringselementen)
- Verscheidenheid aan organisaties binnen OHW
- Eigen straatjes

Kansen:

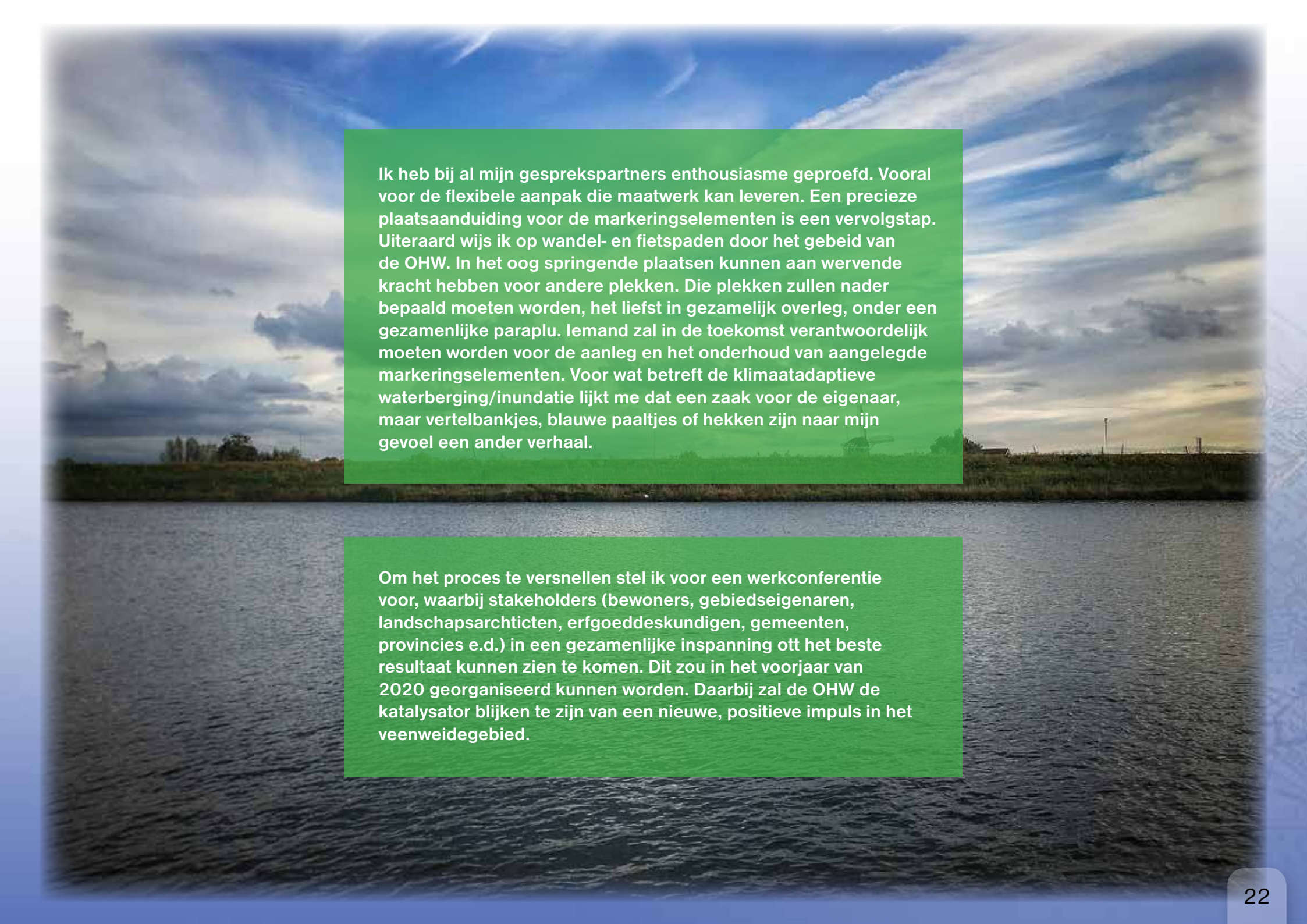
- Fasering in vorm (van groot naar klein, van paal naar plas/dras)
- Fasering in tijd (organisch groeien van snel te regelen naar meer tijd nodig (inundatie))
- Integrale benadering van het landschap
- Erfgoed als katalysator voor positiviteit
- Meekoppelkansen
- Waardevol toerisme met focus op bewoners
- Verbinding geschiedenis en toekomst
- Verbindingen tussen erfgoedpartners OHW

Fase 4 verduurzaming

Conclusie

De Oud Hollandse Waterlinie kan een katalysator zijn van nieuw elan in het Veenweidegebied. Door deze Verbeelding naar een hoger plan te tillen en te richten op de bevolking van het gebied. Mijn advies is een organisch proces, waarbij met de bewoners en gebiedseigenaren nader wordt bekeken welke kansen er liggen en welke markeringselementen er op welke plek gebruikt kunnen worden.

Door in te zetten op bewustwording bij bewoners kweek je betrokkenheid die een meerwaarde is in de leefomgeving. Door de integrale aanpak kan de OHW verbinding zijn tussen geschiedenis en toekomst. Zo kunnen klimaatadaptatie, stikstofreductie, bodemstabilisatie en waardevol toerisme een kans zijn voor de verbeelding van de Oud Hollandse Waterlinie.

Ik heb bij al mijn gesprekspartners enthousiasme geproefd. Vooral voor de flexibele aanpak die maatwerk kan leveren. Een precieze plaatsaanduiding voor de markeringselementen is een vervolgstap. Uiteraard wijs ik op wandel- en fietspaden door het gebied van de OHW. In het oog springende plaatsen kunnen aan wervende kracht hebben voor andere plekken. Die plekken zullen nader bepaald moeten worden, het liefst in gezamenlijk overleg, onder een gezamenlijke paraplu. Iemand zal in de toekomst verantwoordelijk moeten worden voor de aanleg en het onderhoud van aangelegde markeringselementen. Voor wat betreft de klimaatadaptieve waterberging/inundatie lijkt me dat een zaak voor de eigenaar, maar vertelbankjes, blauwe paaltjes of hekken zijn naar mijn gevoel een ander verhaal.

Om het proces te versnellen stel ik voor een werkconferentie voor, waarbij stakeholders (bewoners, gebiedseigenaren, landschapsarchitecten, erfgoeddeskundigen, gemeenten, provincies e.d.) in een gezamenlijke inspanning tot het beste resultaat kunnen zien te komen. Dit zou in het voorjaar van 2020 georganiseerd kunnen worden. Daarbij zal de OHW de katalysator blijken te zijn van een nieuwe, positieve impuls in het veenweidegebied.

Bijlagen:

Opdrachtschrijving
Gespreksverslagen Draagvlakonderzoek
Polderprof: Schanskorven
Erfgoedhuis: 350 Blauwe Hekken

Links:

Peter de Ruyter: Naar een weerbare Waard

<https://peterderuyterlandschap.nl/wp-content/uploads/2019/06/Naar-een-weerbare-Waard-webversie.pdf>

Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur: Waardevol Toerisme

<https://www.rli.nl/publicaties/2019/advies/waardevol-toerisme?adview=samenvatting>

Peter Paul Klapwijk

Nieuw-Lekkerland, december 2019

provincie **HOLLAND**
ZUID

BLAUWZAAM